

УДК 334.7.01

Капталан С.М.
аспірант

Одеського державного аграрного університету

**ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ
В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ****THEORETICAL PROBLEMS OF INTEGRATION
IN AGRO INDUSTRIAL COMPLEX****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення місця та сутності інтеграції в агропромисловому комплексі. Визначено сутність та види інтеграції. Обґрунтовано виділення горизонтальної, вертикальної та диверсифікованої інтеграції. Розглянуто фактори кожного з видів інтеграції. Проаналізовано позитивні й негативні наслідки здійснення горизонтальної, вертикальної та диверсифікованої інтеграції в агропромисловому комплексі України.

Ключові слова: інтеграція, агропромисловий комплекс, фактори, горизонтальна інтеграція, вертикальна інтеграція, диверсифікована інтеграція.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены теоретические подходы к определению места и сущности интеграции в агропромышленном комплексе. Определена сущность и виды интеграции. Обосновано выделение горизонтальной, вертикальной и диверсифицированной интеграции. Рассмотрены факторы каждого из видов интеграции. Проанализированы положительные и отрицательные последствия осуществления горизонтальной, вертикальной и диверсифицированной интеграции в агропромышленном комплексе Украины.

Ключевые слова: интеграция, агропромышленный комплекс, факторы, горизонтальная интеграция, вертикальная интеграция, диверсифицированная интеграция.

ANNOTATION

Theoretical approaches of determining the value and nature of integration in agro industrial complex were discussed in the article. Identified the nature and type of integration. Horizontal, vertical and diversified integration has been allocated. It considered factors of each type of integration. It analyzed the positive and negative consequences of horizontal, vertical and diversified integration in agro industrial complex of Ukraine.

Keywords: integration, agroindustrial complex, factors, horizontal integration, vertical integration, diversified integration.

Постановка проблеми. Реалії розвитку економічних відносин в Україні в останні роки свідчать про посилення значення для економіки країни результатів діяльності сільськогосподарських підприємств та підприємств, які економічно і технологічно пов'язані з ними. Наявність тісного зв'язку між підприємствами, які спеціалізуються на виробництві, обробці та продажу продукції з сільгоспсировини обумовило необхідність об'єднання підприємств різних галузей у міжгалузеве утворення – агропромисловий комплекс (далі АПК).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історично термін АПК почав використовуватись ще в радянські часи, але й досі відсутній єдиний підхід щодо його визначення. Так, М.Д. Янків під АПК вважає багатогалузевий, надприбутковий комплекс, ознакою об'єднання в який висту-

пає єдність мети функціонування та виробничо-технологічних зв'язків. Основу АПК, на думку автора, становлять послідовні стадії виробництва сільськогосподарської сировини та її переробки в готову продукцію [1, с. 9]. Автор зосереджує свою увагу на виробничо-технологічних зв'язках, як основи об'єднання підприємств в межах АПК, однак не приділяє уваги значенню діяльності підприємств сфери обігу. П.Т. Саблук звертає увагу на спільність процесів відтворення виробничого процесу і визначає АПК як велике міжгалузеве утворення, що є органічною частиною економіки країни, у складі сукупності галузей, що пов'язані між собою процесом відтворення [2, с. 4-8]. Найбільш вдале, на нашу думку, визначення було запропоновано І.А. Петровою та Н.А. Красновою, які визначають АПК, як найбільший міжгалузевий комплекс, який об'єднує декілька галузей економіки, метою якого є виробництво й переробка сільськогосподарської сировини, виробництво з неї продукції та доведення її до кінцевих споживачів [2, с. 20-26]. Автори враховують сучасні тенденції розвитку економічних відносин і наголошують, що до АПК входять й транспортні, складські та торгові підприємства, які здійснюють діяльність з доведення сільськогосподарської сировини та продукції виготовленої з неї до кінцевих споживачів.

Постановка проблеми. Незважаючи на достатньо широкий розгляд проблем розвитку АПК в Україні, питання визначення значення інтеграції підприємств АПК, видів та факторів інтеграції залишаються досі не до кінця розглянутими.

Виклад основного матеріалу. Основою об'єднання підприємств у АПК є процес виробництва і збуту сільськогосподарської сировини та продукції виготовленої з неї. Це обумовлює необхідність врахування в процесі управління діяльністю підприємствами АПК специфіки сільськогосподарського виробництва, а саме:

- земля є одночасно предметом праці та засобом виробництва;
- територіальна розосередженість виробництва;
- економічне відтворення має прив'язку до відтворення біологічних процесів;
- відносна простота процесу виробництва та культурно-традиційні особливості.

Це лише головні особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, але вони мають

вкрай важливе значення для організаційно-економічного забезпечення діяльності всіх підприємств АПК, тому розглянемо їх більш детально.

Особливість економічного змісту землі визначає її особливості її використання у виробничому процесі. По-перше, земля не є результатом праці людини, тому на неї не можуть розповсюджуватись закони трудової вартості. Як наслідок, у світі й в Україні досі точаться дискусії щодо можливості як встановлення вартості землі, так і її продажу. Багато вчених вважають, що земля, вода, повітря та надра не можуть бути предметом права власності і повинні бути у загальному користуванні, або надаватись у тимчасове використання. Така особливість землі призводить до відсутності в Україні і деяких інших країнах світу ринку землі. Відсутність у підприємця прав власності на землю, а також постійного права користування нею призводить до неможливості формування довгострокових стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств та широкого залучення фінансових інвестицій.

Земля з одного боку є предметом праці, оскільки її обробляють з метою виробництва сільськогосподарської продукції, а з іншого – знаряддям праці, оскільки завдяки її фізичним особливостям відбувається, так би мовити, природний процес виробництва. Ця дуальність землі призводить до необхідності з одного боку обробки землі, як предмету праці, але з іншого боку, до зберігання і покращення якісних характеристик землі, як знаряддя праці. Багатовікові традиції обробки землі вимагали уважного ставлення до її обробки, але сучасний рівень розвитку технологій землеробки призвів до перекосу у ставленні до землі, як в першу чергу до предмету праці. Наслідком чого є можливість втрати землею своїх фізико-хімічних властивостей, що унеможливить в подальшому її використання в сільськогосподарському виробництві.

Наступною відмінністю сільськогосподарського виробництва є його територіальна розосередженість. Простіше кажучи, сільським господарством можна займатися на всій території країни, яка не зайнята під іншими видами діяльності. Наслідком цієї особливості виступає різноманітність природно-кліматичних умов діяльності, різноманітність видів сільськогосподарського виробництва, складність інтеграції, кооперації і централізованого управління виробництвом, розтягнутість комунікацій. Все це обумовлює великий початковий ступінь самостійності суб'єктів сільськогосподарського виробництва.

Ще однією особливістю сільськогосподарського виробництва є прив'язка економічного відтворення діяльності до природного, біологічного відтворення. Виникає поняття сезонності виробництва, що призводить до значної зміни в обсягах витрат і доходів по окремих періодах року. Як наслідок, відбувається значний часовий розрив у обсягах витрат, які необхідно здійснювати, і обсягах доходів, які підприєм-

ство отримає після реалізації продукції. Виробничий цикл у сільському господарстві залежить від тривалості циклу визрівання рослин та тварин. Така особливість сільського господарства обумовлює його велику залежність від наявності авансованого капіталу, великі ризики, які пов'язані у часовому розриві між авансуванням коштів та їх поверненням, досить низьку ліквідність активів (особливо у тваринництві), наявність значних цінових коливань на сільськогосподарську продукцію протягом року.

Останньою головною особливістю сільськогосподарського виробництва є те, що воно є традиційним для населення. Люди протягом віків займались цією діяльністю із незначними змінами у виробничому процесі. Навички і вміння виробляти сільськогосподарську продукцію є у більшості населення. Для виробництва можна використовувати доступні засоби та предмети праці. Суто теоретично, кожен мешканець села та деяких міст може займатися цим видом діяльності. Це зумовило масовість сільськогосподарського виробництва та традиційність у технологіях його здійснення.

За останні 150 років у сільському господарстві відбулись значні зміни і покликані вони були початком науково-технічної революції (далі НТП), яка, хоч і не в першу чергу, призвела до зміни в економічних відносинах між суб'єктами сільськогосподарської діяльності в Україні.

Основним результатом НТП в сільському господарстві була механізація виробництва. Наслідком чого було значне збільшення ефективності діяльності за рахунок як економії витрат виробництва, так і підвищення ефективності діяльності. В результаті НТП традиційні способи сільськогосподарського виробництва перестали давати можливість виробляти конкурентоспроможну продукцію (в першу чергу по витратам і ціні), як наслідок, всі сільхозвиробники вимушені були збільшувати обсяг необхідних капіталовкладень або переставати займатися самостійною підприємницькою діяльністю. Відбувався процес так званої горизонтальної інтеграції, коли малі сільхозвиробники приєднувались до середніх і великих, оскільки не мали фінансових можливостей до впровадження сучасних засобів механізації праці. НТП виступило першопричиною інтеграційних процесів в сільському господарстві.

У радянські часи ці зміни були підкріплені на інституціональному рівні за допомогою держави. В ті часи точилася дискусія між прихильниками і супротивниками провідної ролі держави у процесі горизонтальної інтеграції сільського хазяйства, неминучість якої визнавали майже всі науковці. Так, О.Г. Шліхтер, як і багато інших, вважав за необхідне відібрати землю у землевласників і сформувати великі колективні підприємства. Тоді як сучасні класики світової економічної думки М.І. Туган-Барановський та М. Кондрат'єв вважали, що просте усупільнення землі не дасть корисного результату, а інтегра-

ція у сільському господарстві повинна здійснюватися природним, економічним шляхом. Як відомо, завдяки прихильності ідеологів комуністичної партії відбулась вимушена горизонтальна інтеграція сільськогосподарських виробників, яка тимчасово покращила результати діяльності але у підсумку призвела до глухого куту не тільки ідею колгоспів, а й поставила під сумнів економічну доцільність самої інтеграції в сільському господарстві.

Розглянемо більш детально теоретичні аспекти економічної інтеграції підприємств АПК. На певному історичному етапі розвитку будь-якої економічної системи виникає потреба у протидії процесу спеціалізації, у зв'язку із неможливістю отримання додаткового економічного ефекту. Інтеграція, концентрація виступають якісно новою формою суспільної організації праці, які не є протилежними спеціалізації, як «надприбутковість», а є лише усобленням нового характеру економічних відносин між виробниками.

Деякі автори взагалі вважають, що інтеграція є синонімом поняття «системний підхід», оскільки всім системам притаманна певна інтегрованість. У перекладі з латинської «інтеграція» - «Integer» означає «цілий». Існують різні підходи до визначення сутності інтеграції як вітчизняними, так і закордонними вченими. Наприклад, Марк Пагелл вважає що інтеграція це процес взаємодії та співпраці з метою отримання взаємоприйняттого результату для всіх учасників цього процесу [4, с. 460]. Тоді як П'єтро Романо визначає інтеграцію, як фундаментальний принцип управління ланцюжком поставок із відповідними передумовами та складовими [5, с. 122]. В економічній енциклопедії надано визначення інтеграції, як об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Але найбільш точно, на нашу думку визначення наведено В.Ж. Дубровським, який відмітив дуальність інтеграції. На думку автора під інтеграцією слід вважати або результат формування особливої системи взаємовідносин та зв'язків між економічними суб'єктами, або процес, який призводить до рмування нової організації [6, с. 48].

Таким чином, інтеграція підприємств в АПК має двоєдину природу, з одного боку це процес, а з іншого – результат. Тому під інтеграцією підприємств АПК слід розуміти або процес їх об'єднання, поглиблення взаємодії, або такий стан підприємств, що забезпечує керованість, цілісність, впорядкованість їх функціонування.

Як вже зазначалось, історично першим видом інтеграції була горизонтальна інтеграція, під якою розуміють інтеграцію підприємств, які розміщені на одному рівні паралельних ланцюгів виробничого циклу або об'єднання підприємств-конкурентів, випускаючих однорідну продукцію.

Крім горизонтальної більшість науковців виділяють ще й вертикальну інтеграцію.

Вітчизняні автори вважають вертикальною інтеграцією процес об'єднання підприємств, діяльність яких охоплює весь цикл – від виробництва до споживання продукції, інтеграцію упродовж всього виробничого циклу АПК – від виробництва сировини, його переробки до вироблення кінцевої продукції, її логістики і збуту [7, с. 5]. Слід зауважити, що автори не враховують можливість включення до процесу горизонтальної інтеграції підприємств, які здійснюють постачання ресурсів (матеріально-сировинних, матеріально-технічних, фінансових, нематеріальних) для здійснення процесу виробництва. Тому пропонуємо удосконалити визначення вертикальної інтеграції в АПК та надати його у наступній інтерпретації. Вертикальна інтеграція в АПК, як процес – це об'єднання, поглиблення взаємодії підприємств, які приймають участь у забезпеченні всіма видами ресурсів та виробництві сільськогосподарської продукції, її логістикою, переробкою, виробництвом з неї кінцевих видів продукції та їх збутом.

Деякі автори крім горизонтальної й вертикальної виділяють ще й змішану інтеграцію під якою розуміють об'єднання підприємств, які не є ані постачальниками, ані споживачами, ані конкурентами один одному, а також не здійснюють будь-яку забезпечуючу діяльність. Вони можуть не мати жодних підприємницьких контактів один з одним. Розглядається три види змішаної інтеграції: інтеграція з метою диверсифікації продуктової, товарної лінії – включенням до неї нових товарів, які не є конкурентами вже існуючим; інтеграція з метою географічного розширення ринку; інтеграція підприємств, які не залежать друг від друга ані за ресурсами, технологією ані за продукцією та ринками збуту [7, с. 6].

Дійсно, сучасні економічні взаємовідносини в АПК призводять до створення агропромислових формування у виді об'єднань підприємств, які не мають між собою майже нічого спільного – крім власників. Погоджуючись із авторами щодо виокремлення третього виду інтеграції, не можемо погодитись із назвою – змішана інтеграція – та складом її за видами. Змішана – означає щось середнє між горизонтальною та вертикальною, а даний вид інтеграції обумовлений бажанням підприємців диверсифікувати свої види діяльності, вийшовши на зовсім нові для себе ринки продукції, наприклад інтеграція підприємств АПК та металургії. Тому, пропонуємо назвати даний третій вид інтеграції – диверсифікованою. Що стосується видів змішаної інтеграції, які були запропоновані вище, то ми вважаємо, що інтеграція з розширенням продуктової лінії це один з видів вертикальної інтеграції, оскільки їх об'єднує спільні канали та суб'єкти збуту, а інтеграція з розширенням ринку – це звичайна горизонтальна інтеграція, оскільки той же вид діяльності відбувається у збільшених масштабах.

Таким чином, вважаємо, що у диверсифікованій інтеграції не потрібно виділяти будь-яких

видів, під нею пропонуємо розуміти об'єднання, поглиблення взаємодії підприємств АПК із підприємствами, які не приймають участь у забезпеченні будь-якими видами ресурсів та виробництві сільськогосподарської продукції, у її логістиці, переробці, виробництві з неї кінцевих видів продукції та їх збуту.

Таким чином, на нашу думку інтеграція складається з трьох видів:

- горизонтальна інтеграція;
- вертикальна інтеграція;
- диверсифікована інтеграція.

Розглянемо фактори, позитивні й негативні наслідки кожного з видів інтеграції. Під факторами розуміють умови, обставини, рушійні сили економічних процесів [8, с. 66]. В Україні початковим етапом інтеграції в сільському господарстві була горизонтальна інтеграція, коли земельні паї об'єднувались фермерами з метою отримання можливості ведення господарства із застосуванням механізації. Пізніше відбулась горизонтальна інтеграція у більших масштабах з метою формування великотоварних виробництв через додаткову оренду тисяч гектарів земельних площ.

Таким чином, горизонтальна інтеграція є об'єктивною реакцією виробничих сил на зміну характеру економічних відносин в сільському господарстві в умовах НТП. Факторами, які обумовлюють горизонтальну інтеграцію підприємств є наступні:

- бажання нарощувати обсяги виробництва і, як наслідок, прибутку;
- необхідність використання досягнень НТП у виробничому процесі, що можливо лише при великотоварному виробництві;
- необхідність зниження витрат на допоміжні та обслуговуючі процеси;
- необхідність боротьби із монополізацією попиту на сільськогосподарську продукцію та пропозицією ресурсів;
- необхідність прогнозування та реагування на зміни в попиті на окремі види продукції, які призводять до значних цінових коливань;
- необхідність відстоювання власних інтересів перед загрозами з боку суб'єктів зовнішнього середовища (в першу чергу державних органів).

Виходячи з передумов виникнення горизонтальної інтеграції можна зробити висновки про її позитивні й негативні риси для сільського господарства України. Позитивними рисами є можливість завдяки горизонтальній інтеграції: збільшити обсяг виробництва сільськогосподарської продукції; здійснювати самокоординацію виробників з метою покращення планування структури виробництва продукції; зменшити собівартість і підвищити прибуток сільськогосподарських підприємств. При суттєвих позитивних характеристиках горизонтальної інтеграції вона призводить й до певних негативних наслідків, а саме: зменшення числа зайнятих (в тому числі осіб-підприємців) в сільському гос-

подарстві; монополізація ринку сільськогосподарської продукції, що призводить до цінової та іншої дискримінації споживачів та інших суб'єктів зовнішнього середовища.

Після здійснення горизонтальної інтеграції сільськогосподарські підприємства отримали певні позитивні здобутки, які дозволили значно покращити їх результати діяльності за рахунок вдосконалення техніко-економічних характеристик їх внутрішнього середовища. Але із часом економічні відносини в зовнішньому середовищі обумовили необхідність поглиблення інтеграції у вертикальному напрямку.

Процеси вертикального кооперування не були особливістю господарювання радянського союзу. У індустріально розвинутих країнах західної Європи та США відбувалися такі процеси. Початковою причиною вертикальної інтеграції, на відміну від горизонтальної, було не бажання, а вимушеність до об'єднання (поглинання) сільськогосподарських підприємств з промислово-фінансовими установами через декапіталізацію сільського господарства. Крім цього, в умовах економіко-політичної дестабілізації стійка діяльність суб'єктів господарювання можлива лише завдяки формуванню інтегрованих економічних відносин. Основними факторами до здійснення вертикальної інтеграції в сільському господарстві є наступні:

- декапіталізація (зменшення активів) сільськогосподарських підприємств;
- відсутність або низька вартість землі, що унеможлиблює отримання додаткових фінансових ресурсів під її заставу, які необхідні для впровадження досягнень НТП;
- бажання знизити трансакційні та логістичні витрати;
- бажання зменшити ризики діяльності в умовах економіко-політичної дестабілізації;
- монополізація ринків збуту продукції, постачання засобів виробництва та фінансових ресурсів;
- отримання синергетичного ефекту від об'єднання.

Як і будь яке явище, вертикальна інтеграція має свої позитивні й негативні наслідки. До позитивних сторін вертикальної інтеграції можна віднести: зменшення витрат на виробництво і реалізацію продукції та підвищення прибутку; зменшення ризиків ведення бізнесу; забезпечення сільського господарства всіма видами ресурсів (в т.ч. фінансовими). Ці позитивні наслідки й обумовлюють об'єктивну природу процесу вертикальної інтеграції в АПК. Сам АПК є однією з форм вертикальної інтеграції сільськогосподарських підприємств із суміжними галузями.

Поряд з позитивними наслідками вертикальної інтеграції в неї є й негативні: монополізація не лише сільгоспвиробництва, а й переробки, постачання, логістики й збуту агропромислової продукції; завищена капіталізація сільськогосподарського підприємництва, що ускладнює

вхід на цей ринок нових суб'єктів підприємницької діяльності; виникнення соціальних проблем в сільській місцевості, оскільки підприємці перестають бути пов'язаними із селом на ментально-культурному рівні; «виснаження» землі в наслідок надмірної інтенсифікації виробничого процесу.

Розглянемо більш детально останні з негативних наслідків вертикальної інтеграції. Земля була основою життя на селі протягом багатьох віків. Люди жили і працювали на і завдяки неї. Тому після масового вивільнення працівників з сільського господарства в результаті горизонтальної інтеграції, сільські жителі дуже болюче ставляться до процесів переходу користування землею до «чужаків», які не живуть в селі, не переймаються його проблемами, а іноді навіть не використовують робочу силу з цього села. Єдине що об'єднує селян із вертикально інтегрованими сільськогосподарськими підприємствами це сама земля, а точніше, відсутність у підприємців права власності на неї. Якщо б у підприємців було право власності на землю, тоді на селі могла би виникнути справжня соціальна криза через неспівпадіння інтересів селян і підприємців, щось на зразок політики «огорожування» в середньовіковій Англії.

З іншого боку, підприємці які не мають права власності на землю, а й іноді навіть права довгострокової її оренди, здійснюють діяльність без врахування довгострокових негативних наслідків, які може нести характер їх діяльності для плодючості землі. Підприємці які вже діють, а

також потенційні інвестори вимагають від України введення дозволу на торгівлю землею, що дасть змогу залучити додаткові інвестиції в сільське господарство та підвищити економічну відповідальність підприємця за користування землею. Таким чином, відкриття ринку землі з одного боку вирішить проблему безвідповідального ставлення та надмірного «виснаження» землі, але загострить соціальні проблеми сільської місцевості, в якій проживає 31% громадян України.

Останнім видом інтеграції є диверсифікована інтеграція, об'єднання підприємств АПК з іншими підприємствами з метою диверсифікації діяльності. Даний вид інтеграції історично з'явився останнім і був викликаний ані необхідністю реагування на розвиток НТП, ані кризовим станом в сільському господарстві. Диверсифікована інтеграція з'явилась в результаті збільшення економічної привабливості АПК для підприємців, які здійснюють діяльність у сферах, які не мають відношення до АПК. Таким чином, створюються мегагалузеві формування, метою яких є отримання власниками додаткових доходів і прибутків. Факторами здійснення диверсифікованої інтеграції є наступні:

- надприбутковість, наявність вільних інвестиційних коштів у підприємств, які не входять в АПК;
- кризовий стан галузей, які не входять до АПК;
- порівняльна надприбутковість діяльності підприємств, яка в середньому спостерігається в АПК;

Фактори інтеграції в АПК України		
<p>Фактори горизонтальної інтеграції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бажання нарощувати обсяги виробництва і, як наслідок, прибутку; - необхідність використання досягнень НТП у виробничому процесі, що можливо лише при великотоварному виробництві; - необхідність зниження витрат на допоміжні та обслуговуючі процеси; - необхідність боротьби із монополізацією попиту на сільськогосподарську продукцію та пропозицією ресурсів; - необхідність прогнозування та реагування на зміни в попиті на окремі види продукції, які призводять до значних цінових коливань; - необхідність відстоювання власних інтересів перед загрозами з боку суб'єктів зовнішнього середовища. 	<p>Фактори вертикальної інтеграції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - декапіталізація (зменшення активів) сільськогосподарських підприємств; - відсутність або низька вартість землі, що унеможливає отримання додаткових фінансових ресурсів під її заставу, які необхідні для впровадження досягнень НТП; - бажання знизити транзакційні та логістичні витрати; - бажання зменшити ризики діяльності в умовах економіко-політичної дестабілізації; - монополізація ринків збуту продукції, постачання засобів виробництва та фінансових ресурсів; - отримання синергетичного ефекту від об'єднання. 	<p>Фактори диверсифікованої інтеграції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - надкапіталізація, наявність вільних інвестиційних коштів у підприємств, які не входять в АПК; - кризовий стан галузей, які не входять до АПК; - порівняльна надприбутковість діяльності підприємств, яка в середньому спостерігається в АПК; - бажання знизити ризики ведення спеціалізованої не агропромислової діяльності

Рис. 1. Фактори інтеграції в АПК України

• бажання знизити ризики ведення спеціалізованої не агропромислової діяльності (рис. 1).

Порівняльна надприбутковість підприємств АПК позначається у довготривалому перевищенні середнього рівня рентабельності діяльності підприємств АПК над рентабельністю діяльності підприємств інших галузей народного господарства, що і спостерігається в Україні в останні роки.

Позитивними наслідками диверсифікованої інтеграції є: зменшення ризику від негативного впливу зовнішнього середовища на не агропромислових ринках; збільшення обсягів доходу і прибутку за рахунок порівняльного збільшення прибутковості діяльності. Тоді як негативними наслідками диверсифікованої інтеграції є: відносне збільшення рівня витрат на гривню доходу у зв'язку із відсутністю економії на масштабах, як при горизонтальній інтеграції, та збільшенням трансканційних і логістичних витрат в порівнянні із вертикальною інтеграцією; завищена капіталізація підприємств АПК; поглиблення соціальних проблем в сільській місцевості; «виснаження» землі в наслідок інтенсифікації виробничого процесу.

Таким чином, із трьох видів спеціалізації два види (горизонтальна й вертикальна) мають достатньо об'єктивний характер, що буде позначатися у їх подальшому розвитку із досягненням певної точки рівноваги між ними, яка залежить від стану економіки та рівня розвитку економічних відносин в АПК в окремі періоди часу. Тоді як третій вид – диверсифікована інтеграція – є скоріш тимчасовою реакцією на кризові явища в економіці та відносно надприбутковість АПК, аніж об'єктивним відображенням економічної доцільності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В статті було проаналізовано сутність та види інтеграції в АПК. Виділено три види інтеграції: горизонтальну, вертикальну та диверсифі-

ковану. Розглянуто фактори здійснення кожного з видів інтеграції, позитивні й негативні наслідки її здійснення в АПК. Подальшим напрямком аналізу буде розгляд теоретичних питань взаємозв'язку та впливу процесів інтеграції на встановлення певних видів агропромислових формувань, а також аналіз методичних підходів щодо встановлення доцільності і меж інтеграції кожного з видів в агропромислових формуваннях України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Янків М.Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК / М.Д. Янків. – Львів. 2000. – 37 с.
2. Саблук П. Т. Состояние и перспективы развития агропромышленного комплекса Украины / П. Т. Саблук // Экономика Украины. – 2008. – № 12. – С. 4-8.
3. Петрова И.А., Краснова Н.А. Проблемы реализации инновационно-инвестиционной стратегии в АПК / И.А. Петрова // Агропродовольственная экономика. – 2015. – № 1. – С. 20-26.
4. Pagell, M. Understanding the factors that enable and inhibit the integration of operations, purchasing and logistics / Mark Pagell // Journal of Operations Management, 2004. – No. 22. – Pp. 459–487.
5. Romano, P. Co-ordination and integration mechanisms to manage logistics processes across supply networks / Pietro Romano // Journal of Purchasing & Supply Management, 2003. – No. 9. – Pp. 119–134.
6. Дубровский, В.Ж. Эффективность организационной реструктуризации [Текст] / В.Ж. Дубровский. – Екатеринбург: Изд-во Уральского гос.экон.ун-та, 2000. – С. 48.
7. Вовк В.М., Лифар В.В., Постан М.Я., Мельников С.В. Маркетингові стратегії в умовах інформаційної та цінової асиметрії: Монографія. – Одеса: ОНМУ, 2015. – 107 с.
8. Літвінов О.С. Фактори енергоємності продукції промислового підприємства: монографія / О.С. Літвінов. – Одеса: ОНЕУ, 2006. – 242 с.